

Otázka: Filosofické směry 19. století

Předmět: Základy společenských věd

Přidal(a): pavlikovav

- Od filosofie se oddělily jednotlivé vědy a získávají stále větší váhu
- Typický filosof = univerzitní učitel (nikoliv už mnich, šlechtic ani chránělec bohatého mecenáše)
- Vzrostl počet profesionálních studovaných filosofů a jejich publikací
- Do popředí zájmu vstupují dějiny filosofie

Školy:1. 2. 3. 4.

1. I. NĚMECKÁ KLASICKÁ FILOSOFIE

= absolutní idealismus

V letech 1781 - 1831 (od vydání *Kantovy Kritiky čistého rozumu* po smrt Hegelovu)

- nesouhlasí s racionálním duchem, osvícenství

- snaha o celkové a systematické pochopení skutečnosti, jehož východiskem je myslící subjekt sám (Fichtovo „já“, Hegelův „Duch“) a jeho vlastní zkušenost, prostředkem kritický rozum a nástrojem pojmy

- nesouhlasí s Kantem o nepoznatelnosti podstaty věci

- lidské poznání je různě podmíněno a omezeno - předmětem transcendentální fil. tak nemá být zkoumání jednotlivých jsoucen, věcí a zkušeností, ale nutných podmínek poznání

Poznání:

a) čistě rozumové (analytické, aposteriorní)

b) smyslové či zkušenostní (syntetické, aposteriorní)

- každé poznání předpokládá kategorie času, smyslové poznání navíc prostoru, které nepocházejí ze zkušenosti, ale naopak ji umožňují

- zkušenost rozšiřuje Hegel o její časový a dějinný rozměr > skutečnost není okamžitá ani v čase stálá, ale neustále se mění a nevratně vyvíjí (skutečnost sama není jen soubor samostatných „věcí“, jsoucen a podstat, ale je to celek, provázaný nekonečně složitými vztahy - například subjektu k sobě, ke druhým lidem, ke světu přírody i mravnosti)

Idealistické myšlení hájí:

- Proti empirismu význam pojmů, hypotéz a smyslů, který přímou zkušenost přesahuje

- Proti iracionalismu rozumnost, pochopitelnost skutečnosti

- Proti relativismu závaznost světového řádu, pravdy a mravnosti

- Proti pozitivismu celkový pohled na skutečnost, smysl světa i lidské existence

- Proti pragmatismu vědomí, že pravda a poznání nejsou jen nástroji praktického zvládnání života

Friedrich Wilhelm Joseph SCHELLING (1775 - 1854)

- vrcholem německé klasické filosofie
- směřuje k mysticismu
- idea polarity: svět se dělí do dvou pólů jako magnet, materialistický (hmotný svět, příroda) a idealistický (duch), vždy jeden převažuje
- dílo: *Ideje k filosofii přírody*

System transcendentálního idealismu

Filozofické bádání a o podstatě lidské svobody

Johann Gottlieb FICHTE (1769 - 1814)

- německý filosof a žák I. Kanta
 - důsledný idealista
 - dialektika (vývoj) jáství
- dominance aktivního principu – JÁ – subjekt
- hledá pole pro svou aktivitu, vytváří si přírodu – NE JÁ
- částečné střetávání já a ne-já => střetávání protikladů – vznikne něco kvalitativně vyššího
- s tím souvisí i vývoj lidského myšlení – teze x antiteze => syntéza, syntéza je v dalším stupni vývoje použita opět jako teze
- Základ veškerého vědění
- vědosloví je pro něj filozofie (věda o vědách)
- existují pouze 2 filozofické směry

- materialismus – chápe jako dogmatismus, nekritické lpění na určitém názoru
- idealismus – záleží na každém jedinci, co si vybere
- on sám je pro idealismus – pro aktivní znaky
- svět sám o sobě nás omezuje – odmítá ho, protože je pro lidskou svobodu
 - dílo: *Vědosloví, Základy přirozeného práva*

Georg Wilhelm Friedrich HEGEL (1770 – 1831)

- objektivní idealista, někdy označován jako absolutní idealista
- svět je seberozvíjením absolutní ideje – na počátku je **aktivní idea** -obsažená v každé věci, tím je věc pochopitelná
- založená na didaktickém principu
- **Hegelovská triáda**
 - všechno co se kolem nás děje je seberozvíjením hlavní idey ve třech stupních + zároveň i členění filozofie

1. **1.** čistá idea – **teze** – jenom pojem mimo prostor a čas – logika
2. **2.** duch se jeví jako svůj protiklad – **negace teze** – hmotný svět, popření 1. stupně – fil. přírody
3. **3.** opět popření předešlého stupně – **negace negace** – z přírody se vyděluje lidský svět – fil. ducha

– negace antiteze, negace negace

– filozofie ducha

1. subjektivní duch – vědomí, pocity, myšlenky člověka

– psychologie, antropologie

2. objektivní duch – rodina, stát, společnost – něco nadindividuálního

– morálka, právo, nauka o státě

3. absolutní duch – nedefinuje

– filozofie, umění, náboženství

- Základní zákony didaktiky (= vývoj, nic se neděje bez svého protikladu)

1. zákon přechodu kvantity v kvalitu a naopak

- v přírodě je nějaká energie, ke změnám může dojít pouze jejím přidáváním nebo odebráním

2. zákon vzájemného střetávání protikladů

- 2 protiklady => vznikne něco nového

3. zákon negace negace

- Hegel a dějiny

- věří, že světu vládne duch rozumu, vše co existuje je rozumné, jinak by to nevzniklo

- vidí je jako pohyb - staré je nahrazováno novým

- dílo: *Fenomenologie ducha* - vysvětluje celou filosofii, *Dějiny filosofie*, *Základy filosofie*

1. II. **MATERIALISTICKÁ KONCEPCE**

- Tvrdí, že **jediná věc, která existuje je hmota**
- každá věc je složená z materiálu a každý fenomén je výsledkem interakce hmoty
- v ostrém kontrastu proti idealismu
- základním předpokladem vědecké práce je metodologický naturalismus, který vysvětluje jevy, pozorované v přírodě pouze přírodními příčinami bez nadpřirozena
- neuznává žádný duchovní ani posmrtný život, gnozeologie tohoto směru je čistě empirická, vyznavači spoléhají především na svoje smysly
- typická je deziluze

Ludwig FEUERBACH (1804 - 1872)

- kritizoval Hegelův subjektivní idealismus, ale přebírá od něj dialektiku
- materialisticky orientovaný empirismus
- nejvyšší hodnota je láska člověka k člověku, ne k Bohu
- požadavek spojení filozofie s přírodními vědami
- návrat k autentickému, smyslovému a konkrétnímu člověku
- **materialistická antropologie**- jednotný duch i tělo
- důraz na tělesnost, proti subjektivismu
- náboženství vzniká v důsledku lidského egoismu
- antropologický ateismus- hlavní je vztah mezi lidmi a ne mezi lidmi a bohem
- bůh- vytvořil ho člověk lidskou projekcí svých představ

Karl MARX (1818 - 1883)

- německý sociolog, filozof, ekonom
- **marxismus** (od 40. let 19. Století) > systém politických, ekonomických i filozofických názorů

- snaha analyzovat zákonitosti buržoazní společnosti, 2 proudy - komunistický, socialistický

- vychází z Hegela - dialektik x mění obsah a vytváří důsledně materialistickou filozofii
- podstata světa je materiální skutečnost - ideje jsou pouze obraz materialistické skutečnosti v našem vědomí
- **myšlení je vlastnost hmoty - dáno materialistickou skutečností**
- historický materialismus - celá historie je historií třídního boje => v dějinách jde o to, kdo má vlastnit výrobní prostředky
- pojmy: odcizení + nadhodnota
- odcizení - podstatou člověka je práce, protože utváří přírodu a člověka jako sebe sama

- 3 druhy odcizení:

- vůči věci (produktu práce)
- vůči práci (obecně vůči činnosti)
- vůči sobě sama, samotné podstatě člověka (ztráta lidství)

- soukromé vlastnictví výrobních prostředků => odcizení => ekonomická nerovnost =>

sociální nerovnost => konflikt => třídní boj

- společenská základna + nadstavba

- základna - materiální, ekonomické a sociální vztahy

- nese nadstavbu

- 3 stupně:

1. výrobní podmínky společnosti - přírodní zdroje

2. výrobní síly - lidé, stroje a nástroje

3. výrobní vztahy - organizace, vlastnictví, dělba práce

- má je každá společnost

- nadhodnota

= zisk

- tržní hodnota minus náklady a plat dělníka

- nadstavba - politické instituce, zákony, umění, náboženství, věda, filozofie

- filozofové svět pouze vykládali, ale jde o to jej změnit => marx. filozofie má také praktický cíl - dostat se k beztřídní společnosti (na cestě k tomuto je přechodné období mezi třídní společnostmi - kapitalismem a beztřídní společnostmi - komunismem - období diktatury proletariátu)
- dílo: *Komunistický manifest* (1848, společně s Engelsem)

Friedrich ENGELS (1820 - 1895)

- Německý politický filosof a ekonom, spoluzakladatel marxismu, vůdčí osobnost První i Druhé internacionály (nadmárodní organizace socialistických stran a dělnických svazů)

- Zpracoval výklad marxismu a filosofie přírody
- Řeší přírodní záležitosti a aplikuje je na společnost
- Příklon k materialismu a od revolučního socialismu ke komunismu
- Dílo: *Dialektika přírody, Vývoj socialismu od utopie k vědě, Postavení dělnické třídy v Anglii*

Charles Robert DARWIN (1809 - 1882)

- Britský přírodovědec a zakladatel evoluční biologie
- Evoluční teorii opíral o přírodní a pohlavní výběr
- Jeho myšlenky dále rozvíjeny tzv. sociálními darwinisty > jejich úsilí vede ke vzniku eugeniky (sociálně - filosofický směr zaměřený na studium metod, které vedou k dosažení co nejlepšího genetického fondu člověka) a rasových teorií
- Sociální darwinismus: snaha rozšířit Darwinovy úvahy o přírodním výběru a „přežití nejschopnějšího“ na lidskou společnost, vrstvy a jednotlivce > tak jako v přírodě i ve společnosti lidé soutěží o přežití, lépe adaptovaní vítězí a ti hůře adaptovaní se mají ponechat svému osudu
- Termín sociální darwinismus užívali spíše Darwinovi kritici, Darwin sám důsledky této úvahy (např. eugeniky) výslovně odmítl, lidská solidarita totiž podle jeho teorie účinky přírodního výběru do značné míry ruší

1. III. **POZITIVIZMUS**

- Vědu považuje za metodu, užitečnost, utilitarismus
- lat. positus = daný, položený
- staví se proti nadřazenosti rozumu nad zkušeností
- máme se zabývat pouze danými věcmi (fenomény), které máme doložené zkušeností
- 3 fáze: 1. formulování názorů, programu pozitivismu

- zakladatelem August Comte

2. empiriokriticismus

- navazuje na empirismus - Locke

- snaha, aby filozofie byla vědecká, semkla se s přírodními vědami

3. novopozitivismus

- 20. léta 20. století

- Vídeňský kruh filozofů: Carnap, Wittgenstein

- charakteristika:

- vychází z negativního postoje k racionalismu × neodmítá racionální poznání, ale nechce nadřazenost rozumového poznání nad empirií (zkušeností)

- odmítnout spekulace - shromažďovat vědecké poznání

- požadavek pozitivního myšlení = odmítnutí spekulativních tvrzení - pouze pozorování faktů, zabývat se pouze fenomény (= jevy), tím, co je ověřeno zkušeností

- důraz na empirickou základnu

- Zakladatel **August Comte**

August COMTE (1798 - 1857)

- francouzský filozof a sociolog

- zabývá se řazením věd - přírodní vědy stavěl nad společenské - ale **nejvýše postavil sociologii** - (řeší vztahy mezi lidmi - je racionálním prvkem v uspořádání společnosti)

- zakladatel sociologie, prosazoval ji jako vědu, měla by užívat metod přírodních věd - jinak by byla příliš spekulativní (sociologie + věda = metoda)

- úkolem vědy není zkoumat ale odhalit podstatu - měla by vyvodit zákon, postulát = základ pozitivismu - „**Vědět, abychom mohli předvídat.**“

- **zákon tří stádií v myšlení člověka** - všechny vědy musí projít třemi stadii:

1) teologické - (mytické) všechny události vysvětlovány nadpřirozenou silou - je třeba jej překonat

- animismus, polyteismus, monoteismus

2) metafyzické - (filozofické) nadpřirozeno nahrazeno abstrakcemi, vede k osvobození člověka

- vytváříme pojmy, které popisou svět (kauzalita)

3) pozitivní - (racionální) má dojít k všeobecnému faktu - př. lavice je hladká

- podstatu pozitivismu sám shrnul do věty: „**Láska jako princip, řád jako základ, pokrok jako cíl.**“

- dílo: *Kurz pozitivní filozofie*

John Stuart MILLE (1806 - 1873)

- pokračovatel Comta
- je přesvědčený o jediném cíli - poznat člověka jako bytost sociální a racionální - kvůli praxi
- Dílo: *Principy politické ekonomie, O svobodě*

Herbert SPENCER (1820 - 1903)

- pozivista a evolucionista (používá pojmy boj o přežití => dá se aplikovat i na sociální jevy; již před Darwinem)
- zákon vývoje - inspiruje se Darwinem - tvrdí, že evoluční proces se projevuje fakty a ty má zkoumat filosofie a věda
- dílo: *Principles of Biology, Principles of Sociology*

Rudolf CARNAP (1891 - 1970)

- Britský filosof, matematik a logik
- Filosofie má zkoumat výpovědi příslušných věd o reálném světě, nemá je sama tvořit
- Má hledat smysl tvrzení a kázání
- Dílo: *Logická výstavba světa*

Karl Raimund POPPER (1902 - 1994)

- Odpůrce totalitních ideologií
- Své názory sám pojmenoval jako kritický racionalismus
- Filosofie vědy > usiluje o modernizaci programu filosofie, do jehož čela staví základní problém filosofie, problém poznání
- Důsledkem jeho pojetí vědeckého poznání je obrana otevřeného myšlení a otevřené společnosti. Síla vědy netkví tolik v tom, že se její tvrzení dají dokázat, ale v tom, že musí být formulována tak, aby se dala vyvrátit.
- Dílo: Logika vědeckého bádání, Objektivní poznání

1. IV. FILOSOFICKÝ IRACIONALISMUS

- filozofie přelomu 19. a 20. století
- vychází z **transcendentálních (= přesah světa) skutečností**
- nerozumovost = zavrhuje rozum a zdůrazňuje mimorozumové složky
- podstatu světa lze vysvětlit: citem, vůlí, intuicí, vírou, mýty, esoterickým učením = zřená pravda
- nejrůznější filozofické koncepce (př. voluntarismus – vůle k životu je to nejhorší co může být), – temné pohledy na svět
- prostřednictvím mystiky dochází k absolutnu (Bůh atd..)
- bývá v idealistické podobě (subjektivní idealismus)
- používá rituály, spekulace, introspekce (=ponoření do vlastního nitra)
- navazují na pozdní filozofii Schellingovu
- absolutní iracionalismus – popírá smysl veškerého bytí a dění, vše je absurdní (Schopenhauer)
- relativní iracionalismus – vedle oblastí, které jsou rozumem zdůvodněné, existují ještě další oblasti, které jsou rozumem nepochopitelné a těm porozumíme intuicí, vírou, věděním

Arthur SCHOPENHAUER (1788 – 1860)

- vychází z Kanta a indického myšlení (buddhismu), uznával Platóna, stavěl se proti Hegelovi a jeho dialektice
- „chmurný génius“ – pesimista, měl přísnou výchovu (ambiciózní matka), následný odpor k ženám, pohrdal i lidmi (vážil si sebe), měl velmi bohatý jazyk
- viditelný svět je pouhým zdáním, do podstaty světa vstupujeme **vůlí k životu** (podle

Kantovy věci o sobě)

- vůle se projevuje stupňovitě, určitou má příroda (dělí se na organickou a anorganickou). Všechno vrcholí vůlí člověka, ta se projevuje ve vědomí člověka – SVĚT JAKO PŘEDSTAVA – náš svět nemá rozumový ani logický základ, je májou (představou).
- **svět se nevyvíjí, nezdokonaluje**, vůbec ho nemůžeme poznat – **žijeme v přeludu**, stále se snažíme poznat svět svou vůlí, to je ale plýtvání času a energie – nesmysl – navíc je vůle stejně omezená vnějším světem a nesvobodná, člověk je vlastně chudák, který se vůle neumí vzdát, z vůle vychází všechno zlo světa, za které si člověk může sám
- **základní realitou života je bolest, utrpení, osamocení**, nouze a marný zápas – život je jen ustavičné zpomalování umírání a láska je iluze, kterou se příroda stará o zachování lidského rodu
- **vůle je nekonečná**, její konkrétní naplnění je omezené – **člověk omezením sám sobě**
- **východisko ze strádání snad existuje v:**

1. čistém rozumu – intuice – umění– to osvobozuje, je to vyšší stupeň poznávání., umění je čisté estetické nazírání forem (nezávislé na vůli a kauzalitě).

2. askezi – cílevědomém popření vůle- zřeknu se jakékoliv aktivity, to je nejvyšší stupeň poznání, umrtvím se, bez vůle se rozplynu v sobě – ve svém já a v Bohu

- **tento svět je nejhorší ze všech, protože splnění přání vede buď k novému chtění nebo k nudě**
- dílo: *Svět jako vůle a představa* (ukázka viz. přílohy)

Friedrich NIETZSCHE (1844 – 1900)

- něm. filosof X polský původ
- filozof života, říká se mu „filozof kladivem“ – chtěl vytvořit úplně novou filozofii s novými hodnotami
- výrok: „Bůh je mrtev“ - odmítá metafyziku a náboženství – člověk se na to nemá spoléhat, má realizovat své sny na tomto světě, stará pravda je také mrtvá – věda je mrtvá, není staré morálky.
- **základem světa je vůle k moci** – každý chce být silnější a vládnout ostatním – je nutné přehodnotit všechny stávající hodnoty světa
- **koncepce dvojí morálky:**

1) morálka otrocká – lidé, kteří nejsou schopni prosadit svou vůli, je to valná většina

-dav je nazýván stádem

2) morálka panská -dobré hodnoty jsou síla a moc

-člověk, který je schopný prosadit svou vůli

- člověk osamocený a bez přátel

- pokud se člověk bude řídit panskou teorií, vznikne tzv. **nadčlověk** -stane se silným jedincem, nahradí mrtvého boha, sám si bude autoritou a bude si určovat normy, mohou přežít jen bezohlední
- **teorie ANTI** = aby člověk obstál, musí být : antidemokratický, antimoralistický, antisocialistický, antifeministický, antiintelektualistický, antikřesťanský
- jeho filozofie zneužita v době fašismu
- spis: Tak pravil Zarathustra – legendární reformátor indického náboženství

1. V. **FILOSOFIE EXISTENCE**

- Vznik po první světové válce v Německu
- Navazuje na některé myšlenky Nietzscheho
- Ukazuje člověka jako jedince izolovaného od společnosti a dějinného vývoj, člověka bez vazeb, soustředěného na své vlastní ego, plného úzkosti, osamělosti a pocitu nesmyslnosti existence > pokouší se dojít k sebepoznání a sebeuskutečnění
- **Jediná jistota světa > smrt**

Soren KIERKEGAARD (1813 - 1855)

- Dánský filozof, vychází z náboženství
- tématem filozofie se stává existencialismus

- filozofie začíná řešit problémy jedince v krizových situacích

- nové prožitky : strach, zklamání, úzkost, váženost do světa

- existence neznamená materiální zabezpečení, život je o něčem jiném

- záchrana - víra v Boha × člověk nepotřebuje zprostředkování
- náboženství a rozum

- jako oheň a voda, naprosto různé věci

- musíme se rozhodnout buď a nebo

- pro život člověka je důležitá subjektivní pravda tzn. důraz na jedince
- člověk se v průběhu života vyvíjí:

1. estetické stadium

- mládí

- člověk si užívá, žije přítomným okamžikem, žije zcela ve světě smyslů, důležité je příjemné

- pak přijde pocit marnosti, prázdnoty × je zde naděje

- možnost volby, rozhodnout se pro skok do dalšího stadia

2. morální stadium

- volba podle morálních hledisek

- podstatné je to, co je správné

- × i svědomitost může člověka unavit

- opět možnost volby, návrat do estetického nebo skok do náboženského stadia

3. náboženské stadium

- člověk si zvolil víru na úkor estetického i morálního stadia

- víra na úkor estetického prožitku i rozumového příkazu

- člověk najde smíření

- dílo: *Bázeň a chvění* - kritika civilizace, celá Evropa je na cestě ke krachu

Martin BUBER (1878 - 1965)

- Židovského původu, podílel se na sionistickém hnutí a zasazoval se o vyrovnání s palestinskými obyvateli Izraele
- Lidský život je setkáváním, které se děje v modu dvou základních slov > „Já - Ty“, anebo „Já - Ono“ se Já setkává se svojí představou protějšku, s nímž pak nakládá jako s předmětem, předměty lze poté zkoumat, anebo je využít ku prospěchu.
- Dílo: *Já a Ty*, *Problém člověka*